

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

22

Monumenteista tanssiaskeliin

Taiteiden ja kulttuurin
Viipuri 1856-1944

TOIM.
ANNA RIPATTI JA NUPPU KOIVISTO

Kannen kuva: Viktor Svaetichinin maalaus Vesiportinkatu ja kellotorni (1905).

Kuva: Lahden historiallinen museo: VHM ryhmä L: LHMVHMLT9115:303.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22

Monumenteista tanssiaskeliin – Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944

Toimittaneet:

Anna Ripatti (osan toimittaja)

Nuppu Koivisto (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

Sanna Supponen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

SBN 978-952-69280-4-3 (sid.)

ISBN 978-952-69280-5-0 (PDF)

ISSN: 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2020, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 300 kpl

Ensimmäinen painos.

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

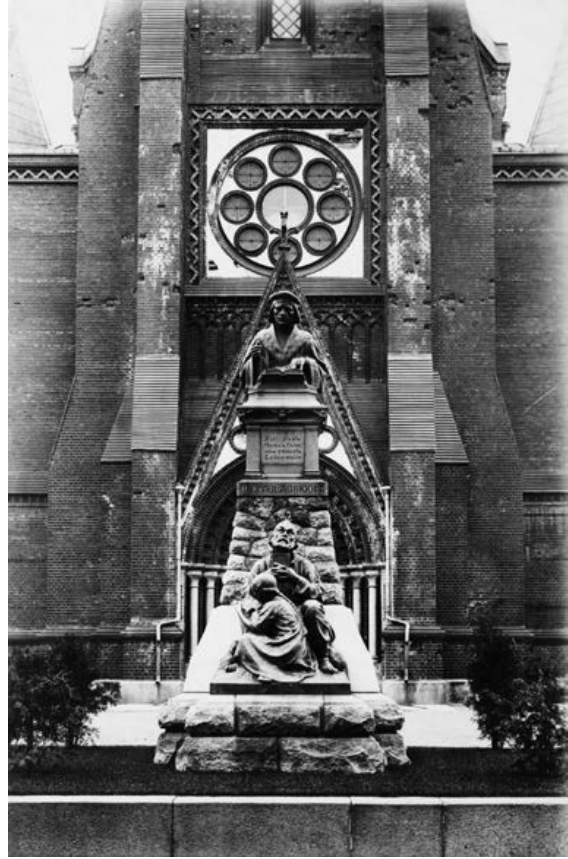
Mikael Agricolan monumentti

Viipurissa heräsi 1860-luvulla ajatus pystyttää kaupunkiin muistomerkki piispa Mikael Agricolalle (n. 1508–1557), joka oli käynyt kaupungissa osan opintiestään ja saanut sittemmin viimeisen leposijansa sen vanhasta tuomiokirkosta. Hankkeen alkupääoman lahjoitti vuonna 1862 paikallinen kauppa-apulaisten lukuyhdistys, joka luovutti toimintansa lakkauttamisen yhteydessä 50 ruplan varallisuutensa Viipurin Suomalaiselle Kirjallisuusseuralle (jatkossa VSKS). Seuran tileihin perustettiin niin kutsuttu Agricola-rahasto, jonka varoja oli tarkoitus kartuttaa ajan kuluessa riittäviksi korkotulojen ja uusien lahjoitusten avulla.

Luterilaisen kirkon piirissä ryhdyttiin pian tämän jälkeen valmistelemaan kansallista Agricolan monumenttia osin viipurilaisten paikallisesta hankkeesta irrallaan. Aloite tehtiin Kuopion hiippakunnan pappiskokouksessa vuonna 1864, minkä jälkeen arkkipiispan hallinto eli Turun tuomiokapituli anoi ja sai kenraalikuvernööriltä luvan kansallisen varainkeruun aloittamiseen hiippakuntien piirissä. Porvoon ja Turun hiippakunnat kartuttivat monumenttia varten vuosikymmenten saatossa huomattavan rahasumman, ja niitä nuorempi Kuopion hiippakunta tuki hanketta mahdollisuuksiensa mukaan.

Hiippakuntien varainkeruu oli sikäli ongelmallista, ettei monumentin sijoituspaikkakuntaa ollut tässä vaiheessa määritetty. Veistosta varten kerättyjä varoja säilytettiin ilman minkäänlaista yhteistä suunnitelmaa ainakin Viipurissa, Turussa ja Helsingissä, joihin kaikkiin paikalliset vaativat sitä sijoitettavaksi. Siinä missä muistomerkkin sijoittamista Viipuriin perusteltiin Agricolan elämänvaiheilla ja suomenkielisellä väestöllä, sen pystyttämistä Turkuun puolsivat kaupungin asema Agricolan piispanistuimen paikkana ja Suomen silloisena keskuskaupunkina. Seuraavien vuosien aikana Agricolan monumentin sijoituspaikkakunnasta väiteltiin sanomalehdissä vilkkaasti, vaikka hankkeella ei vielä ollut riittävää rahoitusta. Asetelmasta kehkeytyi Viipurin ja Turun välinen kaksinkamppailu.

Samoin kävi, kun Agricolan muistomerkkiä koskevat suunnitelmat nostettiin esille Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) 50-vuotisjuhlan yhteydessä kesällä 1881. Juhlaseminaarissa

Mikael Agricolan muistomerkki (paljastettu 1908) oli ensimmäinen julkinen henkilömuistomerkki Viipurissa.

keskusteltiin muun muassa monumentin sijoituspaikasta, ja vahvoja näkemyksiä esitettiin niin Turun kuin Viipurinkin puolesta. Asiasta järjestetyn epävirallisen äänestyksen voitti lopulta Viipuri 35 äänellä Turun 13:a vastaan.

Luultavasti SKS:n äänestyksen tulos vahvisti viipurilaisten uskoa siihen, että muistomerkki sijoitettaisiin Viipuriin. Kun VSKS tulkitsti epävirallisen äänestystuloksen suoranaiseksi sijoituspäätökseksi, alkoivat Agricola-rahaston varat karttua yhä vauhdikkaammin. Marraskuussa 1882 rahastolle luovutettiin Viipurissa vietetyn Kustaa II Aadolfin juhlan tuotot juhlatoimikunnan puheenjohtajan, pankinjohtaja Olof von Törnen aloitteesta. Niin ikään rahastolle lahjoitettiin vuonna 1884 Elias Lönnrotin hautajaisten muistojuhlan ja vuonna 1885 Runeberg-juhlan tuotot. Varojen kerääminen juhlien tuotoista jatkui tämänkin jälkeen. VSKS vetosi vuonna 1888 koko Suomen kansaan muistomerkin pystyttämisen puolesta ja huomautti, että kyseessä oli kansallinen hanke. Viesti sai vastakaikua ja kansallinen varainkeruu lisää tuulta alleen.

Agricola-rahaston varat olivat karttuneet riittävästi vuoteen 1901 mennessä, jolloin VSKS ryhtyi toimenpiteisiin muistomerkin toteuttamiseksi. Päämääränä oli monumentin paljastaminen Agricolan syntymän 400-vuotisjuhlavuonna 1908. VSKS nimesi muistomerkkitoimikuntaan kansakouluninspehtori Anton Valtavuon, maisteri K. A. Pohjakallion, rehtori Lauri Pohjolan, kauppaneuvos Juho Lallukan, varatuomari Otto Tannerin, lehtori J. E. Aron, rehtori G. W. Wallen, kultaseppä O. Järveläisen, pankinjohtaja G. Sidorowin sekä konttoristi K. Silanderin. Se tilasi luonnoksen syksyllä 1903 kuvanveistäjä Emil Wikströmiltä, ja marraskuussa 1906 VSKS teki Wikströmin kanssa sopimuksen veistoksen valmistamisesta. Monumentti päätettiin sijoittaa Viipurin tuomiokirkon edustan aukiolle, minkä kaupunginvaltuusto sittemmin hyväksyi. Muistomerkin toteuttamista rahoitti myös kaupungin hallinnoima Zweygbergin lahjoitusrahasto, joka tuki hankkeita Viipurin kaunistamiseksi.

Suomen senaatti antoi luvan Agricolan muistomerkin pystyttämiseen keväällä 1905 siitäkin huolimatta, ettei Viipurin läänin kuvernööri Nikolai Mjasojedov ollut puoltanut hanketta. Kuvernööri oli kiistänyt Agricolan raamatunsuomennoksen paikallisen merkityksen ja esittänyt, että Agricolan patsas sijoitettaisiin ”suomalaisemmalle seudulle kuin Viipuriin”. Väitteitään kuvernööri oli perustellut sillä, ettei Karjalassa olisi 1500-luvulla puhuttu suomea, vaan karjalan kieltä. Agricolan muistomerkin sijaan Mjasojedov oli toivonut kaupunkiin ”muistopatsasta suurelle valloittajalle Pietari Suurelle”, joka oli yhdistänyt Viipurin läänin Venäjän valtakuntaan. Poliittisesti tarkoitushakuiset virhetulkinnat Agricolan historiallisesta merkityksestä voitiin senaatissa ohittaa, koska Mjasojedov oli jättänyt Suomen jouduttuaan maaliskuussa 1905 salamurhayrityksen kohteeksi. Viimeisetkin kansallisuuspoliittiset esteet hankkeen tieltä poistuivat Venäjän ja Suomen yhteiskunnallisten olojen vapauduttua syksyn 1905 suurlakon jälkeen.

Agricolan muistomerkki paljastettiin juhlallisina menoin Viipurin laulu- ja soittojuhlien yhteydessä 21. kesäkuuta 1908. Paljastamispuheen piti VSKS:n esimies Anton Valtavuo, joka kuvaili Agricolan roolia uskonpuhdistajana sekä suomalaisen kirjakielen ja kirjallisuuden isänä. Muistomerkki paljastettiin Suomen laulun soidessa, minkä jälkeen professori Jaakko Gummerus kuvaili juhlapuheessaan Agricolan elämäntyötä ja sen merkitystä Suomen kansalle. VSKS:n Valtavuo luovutti muistomerkin kaupungille, jonka puolesta sen otti vastaan kaupunginvaltuutettu G. W. Homén. Suomalaiskansallisen tunnelman huipensi ennen virallista seppeleenlaskua

torvisoittokunnan esittämä Maamme-laulu. Tämä Viipurin ensimmäinen henkilömuistomerkki sai jo samana vuonna seurakseen Torkkeli Knuutinpojan monumentin.

Papinkaapuista Agricolaa esittävä veistos on sijoitettu monumentin huipulle. Piispan vasen käsi on avonaisen Raamatun päällä, ja oikea käsi on kohotettuna puheenomaiseen eleeseen. Muistomerkkin alaosassa on veistosryhmä, jossa on kuvattu ikääntynyt karjalainen mies rukouksemassa Uusi Testamentti kädessään katse kohotettuna kohti taivasta sekä nuori polvistuva tyttö lukemassa Abc-kirjaa. Jalustan valmisti Wikströmin piirustusten ja ohjeiden mukaisesti Hämeenlinnassa kivenhakkaaja W. Heinänen. Monumentin saarnastuolia muistuttavan yläosan etupuolelle on kaiverrettu lainaus Agricolan rukouskirjasta vuodelta 1544: ”Kyllä se cwle / Somen kielen / loca ymmerdä / Caikein mielen –.”

Agricola-monumentin veistokset katosivat talvisodan aikana, jolloin niiden osia kaivettiin muistitiedon mukaan maahan Tienhaarassa. Kun Viipuri vallattiin kesällä 1941 takaisin, ei veistoksia enää löydetty. Teos saatiin lopulta suureksi osaksi ennallistettua vuonna 2009, jolloin Pietari–Paavalin kirkon edessä paljastettiin uusi valos Agricolan rintakuvasta sodassa vaurioituneen jalustan päälle. Uudessa muistomerkissä ei tosin ole vanhuksen ja tytön veistosryhmää.

KÄÄNNÖS: SVANTE THILMAN JA TOIMITUSKUNTA